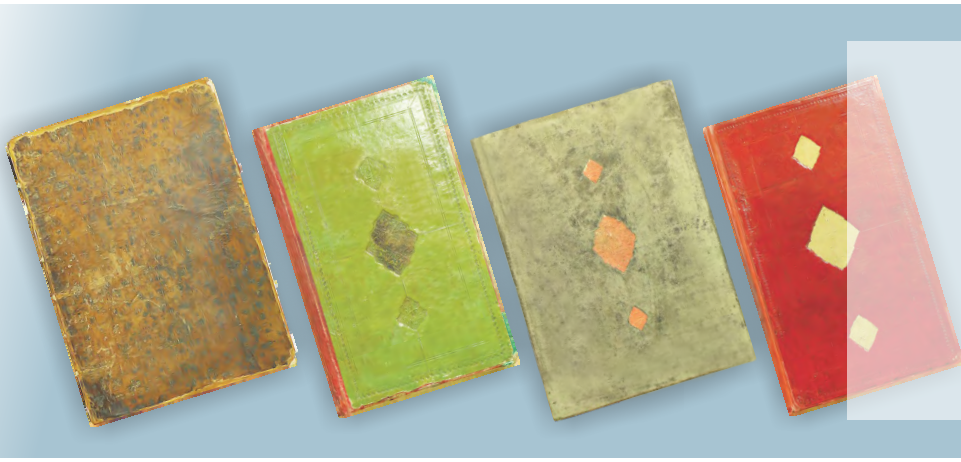
ҚАДИМИЙ ТУРКИЙ ТИЛДА БИТИЛГАН ҚЎЛЁЗМАЛАРНИ ТАДҚИҚ ЭТИШ





Бахтиёр Тўраев,
Фалсафа фанлари доктори, профессор
Имом Бухорий халқаро илмий тадқиқот маркази директор маслаҳатчиси

In the article, the author addresses the study of the cultural spiritual, handwritten heritage of the Turkic peoples. It is well known that the Turkic peoples made a great contribution to the history of the development of human civilization. Many libraries in the world and in our country keep manuscripts written in Turkic languages (with Arabic graphics) and these works are waiting for their readers (researchers) to use. Today, the Institute of Oriental Studies of the Academy of Sciences of Uzbekistan contains more than 74 thousand (74 000) unique manuscript and lithographic publications, and among them, many works are written in Turkic languages. The subjects of these books are diverse, they are devoted to the field of theology, medicine, natural sciences, chemistry, biology, architecture, mathematics, geometry, history and philosophy. In the future, all these unique manuscript heritage in digital form will be copied using modern information technologies, and they can be distributed to a wide audience of users.

Таянч сўзлар: туркий тил, араб графикасидаги туркий қўлёзмалар, қўлёзма фондлари, тошбосма китоблар, этнография, синергетик методология

Тарихда туркий тилли халқлар инсоният цивилизацияси тараққиётига улкан ҳисса қўшганлар. Бу уларнинг ёзма манбаларидан кўриниб турибди

Дунёдаги ва мамлакатимиздаги қўлёзма ва тошбосма асарлар фондларида сақланаётган араб графикасида битилган китобларнинг қарийб 1/3 қисмини туркий тилда ёзилган асарлар ташкил этади. Совет даврида ва ундан кейинги даврларда ҳам араб, форс тилида арабий ёзувида ёзилган қўлёзма ва тошбосма асарларга кўпроқ эътибор қаратилди, аммо туркий тилда ёзилган асарлар бирмунча эътибордан четда қолган. Бу ҳодисанинг ўз ижтимоий ва сиёсий сабаблари бор. Биз ҳозирча бу масалани кўтармаймиз.

Бизнинг ушбу мақолани ёзишдан асосий мақсадимиз, инсониятни туркий цивилизациянинг маънавий бойликларидан баҳраманд қилишга даъват этиш. Маълумки, тарихда туркий тилли халқлар инсоният цивилизацияси тараққиётига улкан ҳисса қўшганлар. Бу уларнинг ёзма манбаларидан кўриниб турибди. Қўлёзма асарлар сақланаётган кутубхоналарда кўплаб туркий тилларда ёзилган асарлар ўз китобхонларини кутиб ётибди.

Тадқиқотчилар инсониятга маълум бўлган ёзма манбалардан туркий тилда араб имлоси билан ёзилган дастлабки йирик асарлардан бири сифатида Юсуф Хос Ҳожибнинг «Қутадғу билиг» китобини айтишади. Юсуф Хос Хожиб 1020 йили Боласуғин шаҳрида туғилган, Қорахонийлар саройида ҳожиблик вазифасини адо этган, йирик мутафаккир файласуф олим бўлган. Унинг «Қутадғу билиг» («Саодатга йўлловчи билим», 1069-70) асари исломий туркий адабиётни бошлабгина бермай, уни янги тараққиёт босқичига ҳам кўтарган [1]. Иккинчи йирик асар Маҳмуд Қошғарий ибн Ҳусайн ибн Муҳаммаднинг (1030–1127) жаҳон туркийшунослигини бошлаб берган машҳур асари «Девону луғотит-турк» («Туркий сўзлар девони») бўлиб, бу асар Абдуваҳоб Мадвалиевнинг маълумотига қараганда 1072 (айрим манбаларда 1075) йилда ёзиб тугалланган [2].

Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти илмий ходими Абдулла Носировнинг маълумотларига кўра, ушбу институт фондида 74324 нусха қўлёзма ҳамда тошбосма асар бор. Шундан 42736 таси тошбосма асар» [3] сақланмоқда. Шу ноёб китоблар қаторида кўплаб туркий тилда битилган асарлар ҳам учрайди.

Юқорида қайд этган тадқиқотчининг маълумотларига қараганда, «туркий қўлёзмалар жуда катта географик ҳудудда яратилган ва кўчирилган. Булар: Ўрта Осиё, Ғарбий Сибирь, Урал, Волгабўйи, Шимолий Кавказ, Кав-

каз орти ўлкалари, Қрим, Туркия, Эрон, Афғонистон, Покистон, Ҳиндистон, Кашмир, Миср, Ироқ, Сурия, Болгария, Руминия, Югославия ўлкаларидир» [4]. Туркий қўлёзмаларнинг бир қанчаси ўзбек тилида ёзилган бўлиб, улар Тошкент, Самарқанд, Бухоро, Фарғона, Қўқон, Наманган, Марғилон, Хива, Қошғар, Истамбул, Қозон, Боку, Москва, Санкт-Петербург, Париж ва Ҳиндистонда нашр этилгандир. Бу китобларда фалсафа, тарих, география, астрономия, математика, хандаса (геометрия), меъморчилик (архитектура), адабиёт ва санъатга оид билимлар мужассамлашган. Жумладан, Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида фалсафага оид 1983та, адабиётга оид 4428та, тарих ва географияга оид 2021та, медицинага оид 479, физика, математика ва геометрияга оид 526та, ислом динига оид 3883та қўлёзма ва тошбосма асарлар сақланмоқда[4]. Уларни тадқиқ этиш – туркий цивилизация тараққиёти тарихини ўрганишда муҳим аҳамиятга эгадир. Қўлёзмалар ичида «Мўғул дин китоби», «Китоби Дада Қўрқут», «Бўз йигит», «Таранчилар тарихи», «Бурнумотир», «Эдика» номли асарлар ҳам мавжуд бўлиб, улар дунёнинг бошқа тилларига ҳам таржима қилинган.

Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази қўлёзмалар фондида кўплаб туркий тилдаги қўлёзмалар мавжуд [6]. Масалан, Алишер Навоийнинг «Арбаъийн ҳадис» асари. Асарда Муҳаммад пайғамбар(с.а.в.)нинг халққа машҳур бўлган қирқ дона ҳадислари арабча матни билан келтирилиб, унинг туркий тилда назмий услубдаги таржимаси ва муножотлари берилган. Фондда Убайдуллоҳ ибн Масъуд Садр аш-Шариъа ас-Сани ал-Маҳбубий (ваф. 747/1346 й.) мухтасар асарининг туркий таржимаси ҳам мавжуд. Бу асардан Марказий Осиё мадрасаларида фиқҳ илми бўйича дарслик сифатида фойдаланилган. Сўфи Оллоёр Оллоҳқули Каттақўрғонийнинг «Саботул ожизийн» асари эса диний, фалсафий, панд-насиҳат асосида ёзилган рисола бўлиб, унда ислом шариат аҳкомлари ва фиқҳий масалаларни шеърий услубда содда тилда тушунтириб берилган. Булардан ташқари фондда Алишер Навоий, Аҳмад Яссавий, Фузулий, Ҳувайдо, Собир Сайқалий каби шоир ва адибларнинг шеърий ва назмий рисолалари ҳам сақланмоқда. Шунингдек, Муҳаммад Аваз ибн Мавлоно Садриддин Қорақосий (Қорақоший)нинг юлдузларнинг ўрнини аниқлашга оид астрономик асари «Мажмуат ал-аҳком» ҳам марказимиз манбалар хазинасидан жой олган.



Қадимги туркий хоқонликлар тарихига оид китоблар ҳам Самарқанд давлат университети қўлёзмалар фондида мавжуд. Таниқли турколог-олим Лев Гумилев ўзининг «Қадимги турклар» номли китобида мана шу қўлёзмалардан рус ва инглиз тилларига таржима қилинган манбалардан самарали фойдаланган[5]. Лекин, тадқиқотчиларимиз кўпроқ араб ва форс тилидаги манбаларга қизиқиб, туркий тилдаги манбаларни эътибордан четда қолдирмоқда.

Қадимги турк тилидаги араб имлосидаги қўлёзмалар, Қирғизистоннинг Ўш, Жалолобод шаҳарларидаги қўлёзма фондларида, Уйғуристоннинг Хутан, Қашғар, Ёркент шаҳарларида Мўғилистон ва Хитойдаги қўлёзма фондларида сақланмоқда. Бу қўлёзмаларда ҳам халқимиз тарихи ва урф-одатларига оид қимматбаҳо манбалар мавжуд. Уларни олиб ўрганиш тадқиқотчилар олида турган муҳим вазифалар жумласига киради.

Кейинги асрларда туркий тилдаги ноёб асарларни босиб чиқариш жонлана бошлаган эди. Жумладан, Хоразм хони Абулғози Баҳодирхоннинг (1603–1664) Ўрта Осиё тарихи ҳақида ҳикоя қилувчи «Шажараи турк» номли асари Қозон шаҳрида император университети тарафидан 1824 йил ўзбек тилида нашр этилган биринчи босма асар ҳисобланади[3].

Шунингдек, кўпчилик туркий тилдаги арабий қўлёзмалар Европа мамлакатларида Англия, Франция, Германия, Швейцария, Югославия, Болгария, Италия ва Испания кутубхоналарида сақланмоқда. Уларни аниқлаш, электрон нусхаларини кўчириб олиш, тадқиқ этиш, таржима қилиш ҳам бугунги куннинг зарурий тадқиқотчилик вазифалари қаторига киради. Шарқшунослик институти, Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, Ўзбекистон Фанлар академияси Асосий кутубхонаси, Адабиёт музейи, Самарқанд, Қорақалпоғистон ва Бухоро давлат университетлари, Бухоро халқаро

Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида фалсафага оид 1983та, адабиётга оид 4428та, тарих ва географияга оид 2021та, медицинага оид 479, физика, математика ва геометрияга оид 526та, ислом динига оид 3883та қўлёзма ва тошбосма асарлар сақланмоқда

Хоразм хони Абулғози Баҳодирхоннинг (1603–1664) Ўрта Осиё тарихи ҳақида ҳикоя қилувчи «Шажараи турк» номли асари Қозон шаҳрида император университети тарафидан 1824 йил ўзбек тилида нашр этилган биринчи босма асар ҳисобланади

Қўлёзма ва тошбосма китоблар ичида ҳам туркий тилда ёзилган жуда кўплаб асарлар бор. Уларнинг махсус каталогларини ишлаб чиқиш, электрон-онлайн интернет каталогларини ишлаб чиқиш ва тадқиқ этишга киришиш лозим



Нақшбандия илмий-тадқиқот маркази, Хоразм Маъмун академияси, Тошкент халқаро ислом академияси, Ўзбекистон мусулмонлар идораси кутубхонаси, Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази қўлёзмалар фондларида сақланаётган қўлёзма ва тошбосма китоблар ичида ҳам туркий тилда ёзилган жуда кўплаб асарлар бор. Уларнинг махсус каталогларини ишлаб чиқиш, электрон-онлайн интернет каталогларини ишлаб чиқиш ва тадқиқ этишга киришиш лозим.

Тадқиқотларни амалга оширишда Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Туркманистон, Тожикистон, Озарбайжон, Афғонистон, Туркия ва Уйғуристон олимлари бир ёқадан бош чиқариб, ўзаро ҳамкорликда тадқиқот ишларини тизимли режа асосида амалга оширишлари лозим. Бу туркий халқлар тарихини ўрганишда, жаҳон маънавий хазинасини бойитишда катта амалий ва назарий аҳамиятга эгадир.

Жаҳон қўлёзмалар фондларида сақланаётган туркий тилдаги манбаларни ўрганишни тартибга солиш мақсадида қуйидаги таклифларни тавсия этамиз:

Жаҳон кутубхоналари ва коллекционерлар қўлида сақланаётган туркий тилдаги қўлёзма ва тошбосма асарларининг умумий каталогини ишлаб чиқиш лозим

1.Ўзбекистонда туркий тилда ёзилган қўлёзма ва тошбосма асарларнинг электрон нусхали махсус кутубхонасини ва тадқиқот марказини ташкил этиш зарур.

2.Жаҳон кутубхоналари ва коллекционерлар қўлида сақланаётган туркий тилдаги қўлёзма ва тошбосма асарларининг умумий каталогини ишлаб чиқиш лозим.

3.Туркий тилда ёзилган қўлёзмаларни ўқиш, ўрганиш ва тадқиқ этиш билан шуғулланувчи мутахассисларни тайёрлаш. Бу вазифани бажаришни Алишер Навоий номидаги ўзбек тили ва адабиёти университети зиммасига юклаш мақсадга мувофиқ.

4. Ҳар йили туркий тилда сўзлашувчи давлатлар ҳамкорлигида туркий тилдаги қўлёзма ва тошбосма асарларни ўрганиш натижалари ва ютуқлари билан жаҳон жамоатчилигини таништириш мақсадида халқаро симпозиумлар ўтказиш керак.

5. Туркий тилда ёзилган қўлёзма ва тошбосма асарларни ўрганишни рағбатлантириш ҳамда бу соҳада мутахассислар тайёрлашни тизимли йўлга солиш мақсадида халқаро жамғарма ташкил этиш.

7. Туркий тилда ёзилган қўлёзма ва тошбосма манбаларни тарғиб этишга бағишланган махсус электрон сайт ва қўлёзма манбаларнинг онлайн-электрон каталоги бўлган рақамлаштирилган халқаро кутубхона ташкил этилса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Адабиётлар:

1. https://ziyouz.uz/ozbek-sheriyati/ozbek-mumtoz-sheriyati/yusuf-xos-hojib/

2. Мадвалиев А. http://e-adabiyot.uz/-uzbek/mumoz/1091-maqola.html

3. Носиров А. Асрлар яшаган ноёб китоблар // «Шарқ юлдузи» журнали, 1983 йил 3-сон.

4. https://ziyouz.uz/matbuot/sovet-matbuoti/abdulla-nosirov-asrlar-yashagan-noyob-kitoblar-1983/

5. Гумилев Л.Н. Древние тюрки. Москва: Товарищество «Клышников – Комаров и К°», 1993.

Бахтиёр Тураев, советник директора Международного научно исследовательского центра Имама Бухари, доктор философских наук, профессор.

В статье автор затрагивает вопросы изучения культурного духовного, рукописного наследия тюркских народов. Общеизвестно, что тюркские народы внесли большой вклад в историю развития человеческой цивилизации. Во многих библиотеках мира и в нашей страны хранятся рукописи, написанные на тюркских языках (с арабской графикой) и эти произведения ждут своих читателей (исследователей) для пользования. На сегодняшний день в Институте востоковедения АН Узбекистана хранится более 74 тысяч (74 000) уникальных рукописных и литографических изданий и среди них очень многие работы написаны на тюркских языках. Тематика этих книг разнообразна, они посвящены области теологии, медицины, естествознании, химии, биологии, архитектуре, математике, геометрии, истории и философии. В будущем, все эти уникальные рукописные наследия в оцифрованном виде скопируются с помощью современной информационной технологий, и их можно будет распространять для широкой аудитории пользователей.


№ 3 Воскресенье 13-го Марта 1914 г. 1-й год Издания.
صداى فرغانه
ФЕРГАНСКОЕ ЭХО.

«САДОИ ФАРҒОНА» ГАЗЕТАСИ – ЎЛКА ҲАЁТИДАГИ МУҲИМ ҲОДИСА СИФАТИДА

Худди алоҳида шахслар каби миллат ҳам ойнага эҳтиёж сезади. Зеро, ўзидаги қабоҳату латофатни фақат ойнадагина кўриб тузатиш имконига эга бўлади. Инсон болаларини ғафлат уйқусидан уйғотмоқ учун кучли даъват керак бўлгани сингари, миллатни жаҳолат гирдобидан халос этмоқ учун ҳам жонбахш садо зарур бўлади. Ўтган аср аввалида матбуот ана шундай ойна ва садо вазифасини ўтади. Жадид матбуоти нашрлари орасида, бу жиҳатдан, «Садои Фарғона»нинг тутган ўрни алоҳида.

Ўтган аср бошларида ўлкамиз тарихида улкан ўзгаришлар бўлди. Жамиятнинг турли жабҳаларида зиёли кишиларимиз таъсири яққол сезилди. Туркистон тараққийпарварлари фаолияти ҳақида гапирилганда жадидлар фаолиятини алоҳида таъкидлаш мақсадга мувофиқ. Улар жамиятни қолоқликдан олиб чиқиш, бошқа мамлакатлар сингари тараққий этиши учун ҳаракат қилишди.

Мустамлака шароитида ҳам ишбилармон, тадбиркор, Ватан ва миллат фидойиси бўлган кишилар етишиб чиқдилар. Халқ фаровонлигининг ошиши, мамлакатда ободончилик ишларининг амалга оширилиши, маориф ва маданият соҳасидаги ютуқларда ўлкада фаолият юритган бойларнинг таъсири бор, албатта. Ана шундай саховатли, ҳозирги давр тили билан айтганда тараққийпарвар тадбиркорлардан бири Фарғона диёридан етишиб чиққан Обиджон Маҳмудовдир. У Туркистоннинг йирик сармоядорларидан эди. Обиджон Маҳмудовнинг таваллуд санаси манбаларда турлича кўрсатилган. Давлат ва жамият бошқарув академияси томонидан нашр этилган «Унутилмас сиймолар» альбом-буклетида, шунингдек, Фарғона водийси газеталарида чоп этилган мақолаларда Обиджон Маҳмудовнинг туғилган санаси 1858 йил, деб қайд этилган. Аммо Обиджон Маҳмудовнинг 1926 йил 7 апрель куни ҳибсга олиниши муносабати билан тўлдирилган анкетада унинг туғилган санаси 1871 йил, деб кўрсатилган. «Ўзбекистон Миллий энциклопедияси»нинг О.Маҳмудовга бағишланган мақоласига ҳам худди шу сана асос қилиб олинган. 1928 йили ички ва болалар касалликлари бўйича доктор Г.Х.Шахарович имзолаган маълумотномада ҳам: «Дана сия гр-ну Махмудову Абиджану, 71 года, в том...» сўзлари ёзилганки, бу унинг 1871 йили дунёга келганини тасдиқловчи яна бир ҳужжатдир.

Обиджон Маҳмудов ишбилармон саноатчи, тадбиркор инсон эди. У 1906 йил Қўқон шаҳрида ташкил топган савдо-саноат биржа жамиятининг аъзоси бўлган. У ўзининг тижорат ишлари билан Россиянинг марказий ҳудудлари, Волгабўйи ва Кавказда бир неча бор бўлади. У ерлардаги ижтимоий-сиёсий ҳаёт, кишиларнинг турмуш тарзи, маданияти, қарашлари билан танишади. У миллий сармояни тежаш, миллатнинг равнақига хизмат қиладиган иқтисодий-маданий, маърифий соҳаларни вужудга келтириш, замонавий асосга қурилган ҳунармандчиликни ривожлантириш каби масалаларга асосий эътиборни қаратади. Шу мақсадларни амалга оширишга бутун куч ва ғайратини сарф этади. Тадбиркорлик ишлари кундан-кунга гуркираб бораётган Обиджон Маҳмудов Россиядан тегишли босма дастгоҳларини сотиб олиб, Қўқонда босмахона ташкил қилади ҳамда 1914 йил 3 апрелдан эътиборан Фарғона водийсидаги биринчи миллий нашр – «Садои Фарғона» газетасини чиқара бошлайди (панжшанба 22 жумодил-аввал 1332, 1914 йил 3 апрель пайшанба). Бу улуғ тарихий воқеа эди. Бокуда чиққан «Янги иқбол» газетасидаги мақолаларнинг бирида Чўлпон «Садои Фарғона» ҳақида шундай деб хабар берган: «...1914 йил сана апрел ойи биз, туркистонликлар, учун бир «миллий байрам»



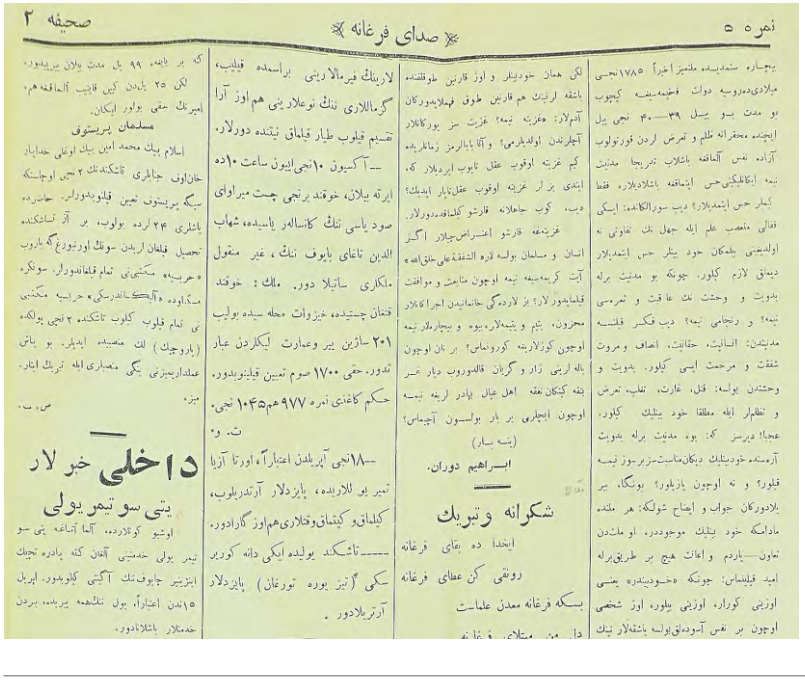
Гўзал Қодирова,
Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети Адабий манбашунослик ва матншунослик йўналиши 2 курс магистранти

дейинил-маға лойиқ бир ой эди. Чунки, апрелнинг 2 ёки 3-инда Ҳўқанд тужжорларидан муҳтарам Обиджон афанди Махмудоф ҳиммати ила «Садои Фарғона» исминда ҳафтада 2 дафъа нашр қилинур бир ғазита чиқа бошлади. Бутун Туркистон бу ғазитани буюк бир шодлиқ ва суюнч ила қорши олдилар». Бу ўринда яна бир маълумотни келтириб ўтишни жоиз деб биламиз. Чўлпоннинг 1914 йили нашр этилган «Дўхтур Муҳаммадёр» ҳикоясининг бош қаҳрамонига прототип сифатида Обиджон Маҳмудов тасвирлаган.

«...1914 йил сана апрел ойи биз, туркистонликлар, учун бир «миллий байрам» дейинилмаға лойиқ бир ой эди. Чунки, апрелнинг 2 ёки 3-инда Ҳўқанд тужжорларидан муҳтарам Обиджон афанди Махмудоф ҳиммати ила «Садои Фарғона» исминда ҳафтада 2 дафъа нашр килинур бир ғазита чиқа бошлади

Газетанинг биринчи сони эсдалик тариқасида шоҳи матоларга чоп этилган. Ушбу қимматли манба бугунги кунда ҳам Қўқон маданияти тарихи давлат музейида сақланмоқда (Қўқон маданияти тарихи давлат музейида 1914 йилда тадбиркор Обиджон Маҳмудов илк бор ташкил этган босмахонада Ашурали Зоҳирий муҳаррирлигида чоп этилган «Садои Фарғона» газетаси сақланаётир. Газета Марғилон шаҳрида махсус нафис ипакдан тўқилган оқ, ҳарир шоҳига босилган биринчи сонидир. Қимматбаҳо экспонат орадан 114 йил ўтган бўлса-да, ёрқинлигини йўқотмаган. «Садои Фарғона»нинг шу кунгача сақланиб қолган сонларини варақлар экансиз, XX аср бошидаги сиёсий, ижтимоий, ахлоқий муҳит ва зиёлилар маънавияти, нуқтаи назари ҳақида тасаввурга эга бўласиз. Газетанинг илк сони тарихчи олимларнинг таъкидлашича, 100 та оқ шоҳи мато ва 1500–1700 та қоғозга босиб тарқатилган.).

Ушбу газета таъсисчилари барчани майдонга чорлаб баралла: «Дардимиз бир, касалимиз ҳам бир, даво ва дармонимиз ҳам бирдир. Бас ондоғ бўлса, эй ҳимматлик биродарлар! Чиқинглар майдонға, ёзайлук, ўқуйлук. Чунки дардларимизнинг давои шифоси ёлғиз ўқумоқ ва ёзмоқдур. Такрор дейманки, биродарлар! Ёзайлук! Ўқуйлук!», – дея ватандошларини илм олишга, бошқаларга ҳам маърифат тарқатишга даъват этади. Чунки зиёлиларимиз миллат тараққий этиши учун биринчи чора нимада эканлигини ўз вақтида англаб етганлар ва бошқаларни ҳам бир мақсад ва маслак йўлида бирлаштиришга интилганлар.


صحیفه ۲ ✻ صدای فرغانه ✻ نمره ۵

داخلی خبرلار

یتی سو تیمیر یولی

شکرانه وتریك

«Садои Фарғона» газетасининг 2-сонида О.Маҳмудовнинг «Газета надур, на учун лозим?» сарлавҳали мақоласи эълон қилинди. Бу мақола орқали муаллиф ватандошлари онгида газета тушунчаси ҳақида етарлича маълумотлар бериб ўтган: «Биз, туркистонликлар учун энг аввал ғазетанинг нима эканлигини билмоқ нечукки, ҳар нарсани яхшилаб тушунмагунча, албатта, унга яхши кўз билан қарамас. Биз ҳам ибтидои бир ҳолатдалигимиз учун ҳануз не эканлигини англаб етганимиз йўқ. Бунинг учун ғазетанинг нима эканлигини бир оз тушунтирмоқға бошладик. Ғазета бутун дунёдаги маданий миллатларнинг тирикчилик йўллари, оламдаги даражалари ва ҳам олам инсониятининг тараққий олиси учун лозим бўлғон саъй ва ҳаракатлари тўғрисида бир-бирлари билан ... афкор (маслаҳатлашмоқ, кенгашмоқ) учун лозим бўлғон бир воситадур. Маълумдурки, одамизод бошқа ҳайвонлардин ёлғиз нутқлари (сўзлашмоқлари, ақл ва заковатлари билан айрилгандурлар, нечукки бошқа ҳайвонлар ҳам одамларға ўхшаш юрурлар, ичурлар, ухларлар, туғилур ва туғдирурлар, фақат сўзлашмоқ шарофати аларда йўқдур ва ҳам одамларнинг вақтлари ҳар қанча оз бўлса ҳам ақл ва заковати воқеламоқдадурлар. Одамизод ақлига келган ҳар бир ишни ўз бошича ва ёки ҳамжинслари бирла вужудға чиқармоқға қодирдур...) Агар бутун миллатга фоидалик бир нарса бўлса аввали замон, бутун ер юзида бўлғон миллатларининг ҳар бирини олдига бориб келсинму? Ажабо! Бу мумкинму? Асло мумкин эмас. Бас, ул ҳолда ўшал одамнинг ақлиға келган фоидалик ва зарур бўлғон фикридан фойдаланмоқдан маҳрум қолдирмоқ дурустму? Ва ёки бир илож қилиб ўшал фикрини бутун миллатиға билдирурмоқи керакму? Албатта, билдирмоқ керак. Бинобарин бу ишнинг энг биринчи чораси: ғазета воситаси билан билдирмоқликдур ».

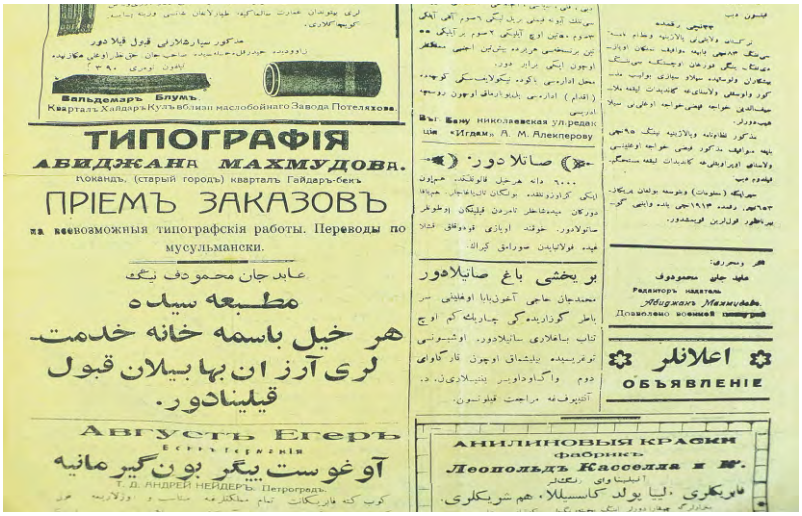
«Садои Фарғона» газетаси тез фурсатда

халқ орасида оммалашган, Туркистон аҳли, айниқса, водийликларнинг чексиз қувончларига сабаб бўлган. Буни газетанинг дастлабки сонларида эълон қилинган табрик шеърлардан ҳам кўришимиз мумкин.

Газетанинг жами 123 та сони чиққан (1914 йил 3 апрель – 1915 йил 6 июнь). Ушбу газета 4 саҳифадан иборат бўлиб, юқорида таъкидлаганимиздек Обиджон Маҳмудовнинг Қўқон шаҳридаги босмахонасида Ашурали Зоҳирий муҳаррирлигида ҳафтада 3 маротаба чоп этилган. Газетада асосан қуйидаги рукнларни кўрамиз: «Идора хабарлари», «Идорага мактуб», «Идорадан жавоблар», «Эълонлар», «Хўқанд хабарлари», «Телеграф хабарлари», «Туркистон ва Фарғона хабарлари», «Дохили хабарлар», «Абёт», «Хорижи хабарлар»... Шунингдек газета саҳифаларида турли мавзулардан ҳикоя қилувчи мақолалар, фелъетонлар, рекламалар, бошқа ўлкалар ва ўзимизда нашр этилувчи газета ва журналларга обуна ҳақидаги эълонлар ҳам ўрин олган.

«Садои Фарғона» саҳифаларида Лайли, МА.Аҳмадзода(Фаразин), Мулло Абдуллоҳбек Мусобек хожи ўғли, Мулло Ҳошим Ҳайратий бин Муҳаммад Саҳиҳ Махдум, Мулла Ғулом Зафарий, Тавалло(Тўла Тошканди), Саид Аҳмад Васлий, Исҳоқжон Тўра Ибрат, Мирзожон Мирзо Аброр ўғли Камолоф, Нажмиддин Қори Самарқандий, Ш.М., Хамза Ҳакимзода Ниёзий, Абдулҳамид Сулаймон ўғли Чўлпон каби шоирларнинг ижод маҳсули мунтазам бериб борилган. Ўқувчилар ўлка ижодкорлари, айниқса, водийлик ижодкорларнинг асарлари билан яқиндан танишишида «Садои Фарғона» газетаси муҳим восита бўлиб хизмат қилган.

Қувонарли жиҳати шундаки, ушбу газетанинг деярли барча сонлари Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонасининг Қўлёзмалар, нодир ва алоҳида қимматга эга нашрлар фондида сақланиб келинмоқда.


ТИПОГРАФІЯ
АБИДЖАНА МАХМУДОВА.
ПРІЕМЪ ЗАКАЗОВЪ
Августъ Егерь
اعلانلر
ОБЪЯВЛЕНІЕ
АНИЛИНОВЫЯ КРАСКИ

Ушбу фонддан нафақат маҳаллий, балки Марказий Осиё мутахассислари ҳам фойдаланиб келишмоқда. Фондда сақланаётган юртимизда илк чоп этилган газета ва журналлар тадқиқотчилар томонидан қизиқиб ўрганилади. Ушбу фонддаги қимматли материалларнинг электрон нусхалари мавжудлиги фойдаланувчиларга тақдим этилиши манбаларни келгуси авлодларга ҳам етказиш, фойдаланиш жараёнида тадқиқотчиларга қулайликлар яратиш мақсадида амалга оширилган ҳайрли ишлардандир.

Газетанинг жами 123 та сони чиққан (1914 йил 3 апрель – 1915 йил 6 июнь). Ушбу газета 4 саҳифадан иборат бўлиб, юқорида таъкидлаганимиздек Обиджон Маҳмудовнинг Қўқон шаҳридаги босмахонасида Ашурали Зоҳирий муҳаррирлигида ҳафтада 3 маротаба чоп этилган

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Б.Каримов. Янгиланиш соғинчи.Т.: «Адабиёт жамғармаси». 2004

2. Мақсад ва маслак.Садои Фарғона. - 1914. 3 апрел №1.

3. Туркистон мактуботи. Янги икбол. - 1915. - 24 ноябрь

4. Ўтмишнинг ёрқин кўзгуси. http://-www.uza.uz/oz/society/tmishning-yer-in-k-z-gusi-11-09-2018

Гузал Кадирова, магистрант 2 курса факультета литературного источниковедения Ташкентского Государственного университета узбекского языка и литературы.

Автор статьи пишет о больших изменениях в истории нашей страны начала прошлого века, которые оказали большое влияние на интеллигенцию и на различные аспекты жизни общества. Когда речь идет о развитии Туркестанского края, стоит упомянуть об активном участии и деятельности джадидов, о том, как они стремились вывести общество из нищеты к процветанию, как другие развитые страны. Одним из предприимчивых лиц того времени был Обиджон Махмудов. Он, благодаря своему новаторскому стремлению, в 1914 году покупает полиграфическое оборудование в России и устанавливает его в городе Коканде. И в этом же году, 3 апреля издаётся одна из первых ласточек в Ферганской долине, газета под названием «Садои Фаргона», которая в переводе означает «Голос Ферганы». Всего в течение года было издано 123 номера газеты. Она бы-ла разделена на несколько рубрик, которые освещали новости в Туркестанском крае, а также в зарубежных странах.